

УДК 340.115

Андрій Благодарний,*канд. юрид. наук, старший науковий співробітник,
співробітник Національної академії Служби безпеки України*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У статті розкриваються питання методології дослідження правової регламентації адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів України. Розглянуто особливості застосування поліметодологічного підходу, що охоплює такі групи методів, як філософські, загальнонаукові, спеціальні та правові.

Ключові слова: методологія дослідження, методи дослідження, адміністративно-юрисдикційна діяльність правоохоронних органів.

Постановка проблеми. Фундаментом будь-якого наукового пізнання, в тому числі дослідження проблематики здійснення органами державної влади України адміністративно-юрисдикційної діяльності, є його методологічна база, яка безпосередньо залежить від об'єкта та предмета пізнання. Значення методології у дослідженні адміністративно-юрисдикційної діяльності складно переоцінити, адже без неї неможливо збагнути багатомірну та суперечливу сутність вказаного явища. Практичний зріз методології надає можливість підтвердити або спростувати теоретико-методологічні висновки наукового пізнання шляхом детермінації соціальної реальності у правову сферу, надання їй юридичної форми вираження та існування [1, с. 99]. Тому питання методології дослідження правової регламентації адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів вимагають ґрунтовного вивчення.

Стан дослідження. Окремі проблемні аспекти розвитку методології у ХХ – на початку ХХІ століть досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Г. Бірта, Ю. Бондар, М. Брайтін, С. Бобровник, О. Васильєв, С. Вітвіцький, С. Вишновецька, В. Гвоздецький, Д. Голосніченко, Д. Єрмоленко, Л. Жук, В. Завальнюк, О. Зайчук, В. Казимирчук, Ж. Карбоньє, Д. Керимов, М. Костицький, В. Краєвський, О. Левченков, Р. Лукич, В. Лук'янець, М. Марчук, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, М. Орзіх, В. Остроухов, З. Петери, О. Петришин, К. Петряєв, В. Полонський, М. Попадинець, В. Протасов, П. Рабінович, О. Романович-Славатинський, О. Розвадовський, В. Селіванов, М. Стрель-

бицький, О. Сурилов, В. Тацій, О. Тихомиров, Ю. Тихомиров, А. Фальковський, В. Федоренко, Ф. Чмиленко, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, Е. Юдін та інші науковці. Зазначені автори зробили вагомий внесок у розвиток методології дослідження проблем правозастосовної діяльності. Проте методологічна основа формування ефективної моделі адміністративно-юрисдикційної діяльності вітчизняних правоохоронних органів потребує постійного оновлення, враховуючи її органічний взаємозв'язок із тенденціями державотворення в Україні.

Метою статті є визначення методологічних підходів і методів дослідження теоретичних та правових засад адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. У дослідницькій літературі загальноновизнаним є те, що адміністративно-юрисдикційна діяльність – це один із найважливіших складників адміністративного процесу. Разом із тим зазначена діяльність у нашій державі постійно вдосконалюється через нові форми та методи здійснення. Глобалізаційні процеси громадсько-політичної та соціально-економічної трансформації суспільства і держави вимагають відповідної правової регламентації адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів України. На підставі отриманих аналітичних матеріалів відбувається формування цілісної системи знань про адміністративно-юрисдикційну діяльність, що надає змогу встановити значення цього явища у соціокультурному відтворенні суспільства, утвердженні світо-

глядних орієнтацій громадянина – сучасника і учасника суспільних трансформацій. Зазначеному сприятиме свідомо вибрана методологія, яка дозволяє оцінювати ефективність методів, що використовуються для вирішення наукових і практичних завдань у певній сфері. Ніщо не може бути вдосконаленим без його пізнавального опанування, якістю якого визначається насамперед тим, на якій методологічній основі воно здійснюється [2, с. 50]. Методологія відображає певний кут зору на предметне поле дослідження, який висвітлює увесь процес досягнення наукового результату, передбачає використання відповідних засобів, прийомів та способів пізнання [3, с. 32]. Наукове забезпечення державотворчих і правотворчих процесів тісно пов'язане з необхідністю посилення методологічної озброєності юридичної науки, відходу її від застарілих наукових догм [4, с. 40].

Відзначимо, що метод (від гр. «спосіб пізнання») – у найбільш широкому сенсі це «шлях до чого-небудь», спосіб діяльності суб'єкта в будь-якій її формі [5, с. 19]. У науковій діяльності – це знання, за допомогою яких добуваються нові знання. Тобто один і той же фрагмент знання може розглядатись: а) як теорія, як розроблювальне знання; б) як метод – знання, за допомогою якого розробляється теорія [6, с. 65-67]. Головне призначення будь-якого методу – на основі відповідних принципів (вимог, приписів і т. ін.) забезпечити успішне вирішення певних пізнавальних і практичних проблем, приріст знання, оптимальне функціонування і розвиток тих чи інших об'єктів [5, с. 20]. До характерних ознак наукового методу найчастіше відносять об'єктивність, відтворюваність, евристичність, необхідність, конкретність та інші [5, с. 23].

Сучасні здобутки наук філософії та філософії права дають нам можливість спостерігати розмаїття методологічних засад наукового дослідження. Вченими може бути застосована будь-яка методологія, сфера знань, підхід. Український філософ-правник В. Шаповал зазначає: «Сучасна філософія права – досить розгалужена сфера філософії, яка має свій предмет, метод, засоби взаємодії з конкретними галузями позитивного права та виходами на соціальну конкретику» [7, с. 129].

Заслужує на увагу ретельне дослідження проблем методології права, здійснене Д. Керимовим у монографії «Методологія права». Основою його концепції є визнання методології інтегральним явищем, що поєднало в собі такі компоненти, як світогляд, фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони і категорії, загальнонаукові і приватно-наукові мето-

ди. Він зазначає, що методологію не можна зводити до одного з названих компонентів, зокрема до методу чи до вчення про методи, оскільки за її межами залишаться інші компоненти. ... Методологія зовсім не являє собою просте підсумовування теоретико-світоглядних концепцій, принципів, методів і засобів пізнання, вироблених окремими галузями науки. Як неможливо лише із сукупності емпіричних даних вивести теорію предмета науки, так і сума компонентів методології не утворить її системи [8, с. 46].

Д. Керимов зазначає, що методологія права є не що інше, як загальнонауковий феномен, який поєднує всю сукупність принципів, засобів і методів пізнання (світогляд, філософські методи пізнання і вчення про них, загально- і приватно-наукові поняття і методи), що вироблені усіма суспільними науками, у тому числі й комплексом юридичних наук, і застосовуються у процесі пізнання специфіки правової дійсності, її практичного перетворення [8, с. 52].

Водночас слід погодитись із тим, що активно пропагований методологічний плюралізм не повинен перетворюватись на методологічну анархію (а її симптоми можна подекуди спостерігати як у правознавстві, так і в інших суспільних науках), оскільки це віддаляє від положень, адекватних предмету пізнання, гальмує формування практично корисних висновків [9, с. 19].

У правовій науці основною методологічною галуззю виступає теорія держави і права, методологія якої нині трактується переважно з гносеологічних позицій [10, с. 26]. Разом із тим, як слушно вказує В. Лук'янець, сучасна гносеологія виключає жорстку конкуренцію теоретичних позицій, що визнаються істинними, та передбачає принципове входження суб'єкта пізнання до структури пізнавального об'єкта, розуміння діалогічного характеру наукового пізнання [11, с. 113]. Такий підхід стосовно пізнання сутності адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів передбачає проведення ґрунтовного аналізу різних наукових підходів з урахуванням генезису їх формування та зумовленості зв'язку із загальними соціокультурними і політико-правовими процесами, що відбуваються у суспільстві.

Викликає зацікавленість науковий підхід В. Краєвського, В. Полонського та інших науковців, які розділяли методологію (методологію науки) на два типи: описову (дескриптивну) методологію – про структуру наукового знання, закономірності його наукового пізнання тощо – та нормативну (прескриптивну) – спрямовану на регуляцію діяльності, що являє собою рекоменда-

ції і правила здійснення наукової діяльності [12, с. 261].

Зважаючи на вказане та виходячи з предмета наукового аналізу, можна запропонувати розглядати методологію адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів України у дескриптивному і прескриптивному аспектах. Дескриптивна методологія формується у логічному взаємозв'язку і взаємозумовленості із гносеологією та прагне до моделі ідеального знання, а прескриптивна є набором способів і прийомів наукового пізнання, що дозволяють опанувати (виявити, сформулювати) мету зазначеної правозастосовчої діяльності та досягти її за допомогою сформованого правового інструментарію, впровадженого у чинне законодавство [10, с. 261]. Під правовим інструментарієм мається на увазі узагальнення конкретних рекомендацій щодо ефективного здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності, яка б відповідала сучасному рівню розвитку суспільства та держави.

Вказане зумовило формування методології дослідження адміністративно-юрисдикційної діяльності у системному поєднанні дескриптивного та прескриптивного аспектів. Дескриптивний аспект методології дослідження адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів – це сукупність підходів, методів, прийомів і способів, що застосовуються для дослідження зазначеного виду адміністративно-юрисдикційної діяльності. Прескриптивний аспект методології дослідження адміністративно-юрисдикційної діяльності зазначених суб'єктів – це галузь знань, яка вивчає підходи, методи, принципи та способи (прийоми) їхньої практичної діяльності. Дескриптивний аспект методології дослідження адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів тісно взаємодіє з прескриптивним аспектом, оскільки ефективність методу перевіряється практикою. Водночас прескриптивний аспект методології дослідження адміністративно-юрисдикційної діяльності передбачає формування належної моделі, включаючи як розробку пропозицій перспективного законодавства, так і вдосконалення чинного законодавства. Зазначене стосується впровадження новітніх форм і методів адміністративно-юрисдикційної діяльності, що зумовлюються процесом реформування правоохоронної системи України, коригуванням завдань і функцій правоохоронних органів, запровадженням нових принципів їхньої діяльності та критеріїв оцінки роботи для ефективного забезпечення правопорядку в державі, підвищення рівня захисту прав і свобод громадян від протиправних посягань.

Слід зазначити, що останнім часом у юридичній літературі спостерігається тенденція до певного синтезу різноманітних поглядів учених щодо розуміння концептуальної єдності ряду компонентів методології юридичної науки [13, с. 29]. М. Байтін виокремлює загальну та конкретну групи методології правознавства [14, с. 22-28]. На думку Т. Радька, М. Тарасова та інших науковців, методологія правознавства включає загальнофілософські методи, загальнонаукові та приватно-правові методи [15, с. 32; 16, с. 212]. Ще одна група авторів (О. Зайчук, Д. Єрмоленко, В. Червонок, Е. Юдін та ін.) розширює розуміння методології правових явищ до чотирьох компонентів, що в умовах розвитку методологічного плюралізму видається найбільш доцільним та обґрунтованим, та виділяє такі групи методів: загальнофілософські методи (застосовуються вченими в усіх науках, на кожній стадії дослідження); загальнонаукові методи пізнання (розкривають загальнофілософський метод); спеціальні методи (розроблені конкретними науками та застосовуються у юриспруденції); власні методи правознавства (використовуються на стадії пізнання юридичної практики) [4, с. 50; 17, с. 58; 18, с. 42-44; 19, с. 56].

Узагальнюючи представлені погляди науковців щодо компонентів методології юридичної науки, доцільно сформувати певну ієрархічно побудовану поліметодологічну систему дослідження проблематики адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів України, яка включатиме такі чотири основні рівні: 1) загальні (філософські) підходи (діалектика, феноменологія, аксіологія, герменевтика, антропологія, синергетика тощо); 2) загальнонаукові методи (логічний, аналізу і синтезу, структуралізм, абстрагування, системного аналізу, класифікації тощо); 3) спеціальні методи (анкетування, контент-аналіз, деонтичний); 4) конкретні методи (правові) (формально-догматичний, порівняльно-правовий, соціологічно-правовий, прогностично-правовий, історико-правовий тощо).

Усі названі групи методів, безумовно, необхідні для проведення повноцінного, всебічного, завершеного державно-правового дослідження, кожна з них може знадобитися на якомусь етапі дослідження, тому вже навіть через це методологія має бути множинною, плюралістичною. Проте роль цих методів у науковому пошуку різна.

Диференціація методології дослідження адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів України за рівнями має досить умовний характер, проте взаємозв'язок її елементів очевидний.

Так, філософсько-світоглядний (загальний) рівень охоплює найзагальніші категорії, положення, ідеї, принципи діалектичного взаємозв'язку, що відтворюють засади будь-якої пізнавальної діяльності та конкретизуються на інших трьох (нижчих) рівнях. Загальнонаукові методи формуються у логічному взаємозв'язку із філософськими методами та враховують предметну спрямованість наукового пошуку, конкретизують абстрактні філософські конструкції та створюють методологічне підґрунтя формування шляхів вирішення поставленої проблеми. Спеціально-наукові методи можна інтерпретувати як методи пізнання соціальних явищ. Конкретно-науковий рівень становлять методи дослідження об'єктів державно-правової дійсності [10, с. 34, 35].

Висновок.

Методологія дослідження теорії та практики правової регламентації адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів України – це складне та багатопланове явище, яке не є чимось принципово відмінним від наукової методології у цілому. Як частині останньої, їй властиві загальні закономірності пізнання. Максимальному досягненню істини в дослідженні правової регламентації адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів сприяє застосування поліметодологічного підходу, що охоплює такі групи методів, як філософські (діалектичний, феноменологічний, аксіологічний, герменевтичний, антропологічний, синергетичний тощо), загальнонаукові (абстрагування, аналізу і синтезу, структуралізму, системного аналізу, класифікації тощо); спеціальні (анкетування, контент-аналізу, деонтичний тощо); правові (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний, теоретико-експериментальний тощо). Надалі основним напрямом наукових досліджень у зазначеній сфері має стати вдосконалення методології дослідження адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів України у системному поєднанні дескриптивного та прескриптивного аспектів.

Список використаних джерел:

1. Левченков О. І. Проблеми правового регулювання суспільних відносин: загальнотеоретичні аспекти : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 527 с.

2. Сурилов А. В. Теория государства и права : учеб. пособие. К. - О. : Вища школа, 1989. 439 с.

3. Петришин О. В. Теорія держави і права : підручник. / за ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2014. 366 с.

4. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

5. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.

6. Тосака Дзюн. Теория науки. М.: Наука, 1983. 192 с.

7. Шаповал В. М. Соціологічні антропологічні виміри розвитку філософії права в Україні. Проблеми філософії права. Київ-Чернівці, 2003. Т. 1. С. 129–131.

8. Керимов Д. А. Методологія права (предмет, функції, проблеми філософії права). 2-е изд. М.: Аванта+, 2001. 560 с.

9. Гвоздецький В. Д. Методологія дослідження адміністративно-правових засад запобігання і протидії корупції. Міліція України. 2012. № 5-6. С. 19-21.

10. Вітвіцький С. С. Контроль як гарантія законності діяльності публічної адміністрації: дис... докт. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро., 2016. 480 с.

11. Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Озодовська Л. В. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури : монографія. К. : Центр практ. філософ., 2000. 304 с.

12. Краевский В. В., Полонский В. М. Методология для педагога: теория и практика : учеб. пособие. / под ред. П. И. Пидкасистого. М.; Волгоград : Перемена, 2001. 323 с.

13. Вишновецька С. В. Методологія науки трудового права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. К., 2013. 477 с.

14. Байтин М. И. Метод изучения теории государства и права. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Магузова, А. В. Малько. М.: Библиотекарь, 2007. С. 22-28.

15. Радько Т. Н. Теория государства и права : учеб. для вуз. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 811 с.

16. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки : монография. Екатеринбург : Изд-во Гуманит. ун-та, 2001. 264 с.

17. Єрмоленко Д. О. Теоретико-правові засади правосвідомості молоді : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Запоріжжя, 2014. 451 с.

18. Червонюк В. И. Теория государства и права : учебник. М. : ИНФРА-М, 2006. 704 с.

19. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности: методологические проблемы современной науки. М. : Наука, 1978. 392 с.

В статье рассматриваются вопросы методологии исследования правовой регламентации административно-юрисдикционной деятельности правоохранительных органов Украины, а также особенности применения полиметодологического подхода, охватывающего философские, общенаучные, специальные и правовые методы.

Ключевые слова: методология исследования; методы исследования; административно-юрисдикционная деятельность правоохранительных органов.

The article focuses on the study methodology of legal regulation of administrative and jurisdictional activity of law enforcement bodies in Ukraine, in particular, the application of the poli-methodological approach which embraces philosophical, scientific, special and legal groups of methods.

Key words: research methodology; research methods; administrative and jurisdictional activity of law enforcement bodies.

